

หน้าย่อย

พระอาจารย์สงบ มนัสสุนโต

เทศน์พระ วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๒

ณ วัดป่าสันติพุทธาราม (วัดป่าเขาแดงใหญ่) ต.หนองกวาง อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

ตั้งใจฟังธรรมะนะ ตั้งใจฟังธรรมๆ ฟังธรรมเพื่อสัจจะเพื่อความจริงในใจของเรา เห็นไหม

เวลาไฟข้างนอก ไฟข้างในไง ถ้าไฟข้างนอกอุณหภูมิมันสูง เวลามันขึ้นมามันเป็นไฟข้างนอก ถ้าไฟข้างในๆ ไฟในหัวใจของเรา ถ้าไฟในใจของเรา คนยังมีไฟ ถ้าคนยังมีไฟ มันยังมีไฟที่จะทำงาน เวลาคนมันไฟมอด มันไม่มีกำลังใจใจ เวลามันเฉา มันเหงา มันหงอยขึ้นมา มันอันตู่

แต่ถ้าเรามีหมู่มีคณะช่วยกันให้กำลังใจต่อกัน ส่งเสริมกัน พอส่งเสริมกันขึ้นมา เราเองเวลาไฟมันมอด เรามีความหดหู่อย่างไร แล้วหัวใจของคนอื่นมันมีความหดหู่อย่างไร เราให้กำลังใจกัน ถ้าเราให้กำลังใจกัน นี่สังฆะๆ สงฆ์เป็นที่พึ่งไง

มนุษย์เป็นสัตว์สังคมๆ เราบวชเป็นพระก็เหมือนกัน ถ้า ๔ องค์ขึ้นไปเป็นสงฆ์ เป็นสงฆ์เป็นสังฆะ สังฆะ วันนี้สังฆอุโบสถ เรามาลงอุโบสถร่วมกัน เราลงอุโบสถร่วมกัน เราทำสามัคคีอุโบสถ มันเป็นความสามัคคีกันๆ นะ ถ้าเป็นความสามัคคีกัน เหมือนร่างกายของมนุษย์ไง เราไม่เจ็บไข้ได้ป่วยขึ้นมา เวลาเดินเหินมันสะดวกสบายไปหมดนะ เวลาเจ็บไข้ได้ป่วยขึ้นมาเหยียบหนามขึ้นมา เท้ายกหนามมันเดินก็ไม่ปกติแล้ว แล้วเวลาเจ็บไข้ได้ป่วยขึ้นมาเห็นไหม

นี่เหมือนกัน ในสังคมของเราหดหู่กันมา หัวใจของคนแต่ละคนมันไม่เหมือนกัน มันแตกต่างกัน เห็นไหม ลงสามัคคีธรรมๆ ใจ สังคม เพื่อให้ร่างกายมันเข้มแข็งแข็งแรงขึ้นมาไง ถ้ามันแข็งแรงขึ้นมา การก้าวเดิน การเหยียด การคู้ มันก็สะดวกสบายของเราขึ้นมา

นี่ก็เหมือนกัน ในสังฆกรรมต่างคนต่างมีหัวใจที่เร้าเรงอาจหาญ เรามีสติ มีกำลังใจของเราขึ้นมา เราจะประพฤติปฏิบัติ

หน้าที่ของพระๆ เติบงกรรม นั่งสมาธิภาวนานะ หน้าที่ของพระ หน้าที่ของพระคือต่อสู้กิเลสของตนใจ

เวลามีเป้าหมายในการบวชนะ เวลาบวชมาเราอยากจะพ้นจากกิเลสๆ คนเราจะอ่านาจนวสาณามากน้อยแค่ไหนมันก็มีเป้าหมายของมันทั้งสิ้น คนทุกคนมีความรู้สึกนึกคิด ถ้ามีความรู้สึกนึกคิด ทุกคนก็ปรารถนาดี ปรารถนาความสุขแห่งทุกข์

ถ้าปรารถนาความสุขแห่งทุกข์ เราก็จะพยายามประพฤติปฏิบัติ มันจะได้มากได้น้อยแค่ไหนมันอยู่ที่อำนาจวาสนา หน้าที่ของเรา หน้าที่ของเราคือเติบโตงกรรม นั่งสมาธิภาวนา หน้าที่ของเราคือพยายาม พยายามสร้างสมกำลังใจขึ้นมา

ถ้าไฟในหัวใจมันลุกโชน มันไหม้กระหน่ำจนเกินไป ถ้าเป็นไฟกิเลสๆ ถ้าเรามีน้ำดับไฟมันได้ๆ ถ้าเรามีสติ มีสมาธิ มีปัญญา

น้ำน้อยยอมแพ้ไฟๆ

ถ้าน้ำมันน้อย ด้วยสติด้วยปัญญาของเราอ่อนด้อย ด้วยการกระทำของเราอ่อนแอ ด้วยการกระทำของเราไม่เข้มแข็งขึ้นมา น้ำน้อยมันดับไฟไม่ได้หรอก เวลาไฟมันก็ไหม้ลุกไหม้อยู่อย่างนั้นนะ

ไฟๆ เวลาเรื่องของไฟ ไฟไหม้ ไฟไหม้หมดเนื้อหมดตัวเลย แต่ถ้าเป็นไฟในเตาๆ คนเกิดมามันก็มีครัว มีเตาไฟของเรา เราหุงหาอาหารของเรา มันต้องมีหุงหาอาหาร ไฟที่เป็นประโยชน์ ไฟที่เป็นประโยชน์

ถ้าไฟมันมอด ไฟมันอะไรต่างๆ มันทำอาหารให้สุกขึ้นมาไม่ได้ไง แต่ถ้าไฟมันใช้เพื่อประโยชน์ เราทำอาหารของเราเพื่อดำรงชีพของเราเพื่อประโยชน์กับเรา สิ่งนี้เป็นประโยชน์กับเราไหม

มัชฌิมาปฏิปทา ความสมดุลพอดีของมัน เราใช้เป็นประโยชน์ไง แรงเกินไปก็ไม่ได้ คุณสิ ไฟลัดวงจรแล้วไหม้หมดเลย ลัดวงจร เวลาเกิดไฟไหม้ขึ้นมา เกิดจากลัดวงจร สายไฟมันเก่า ไม่เคยเปลี่ยนแปลงเลย ถึงเวลาไฟมันลัดวงจรไหม้บ้านไหม้เรือนหมดเลย

นี่ก็เหมือนกัน บวชมาแล้วมันวันคืนล่วงไปๆ มันเฉื่อยชา สายไฟมันเก่า เดี่ยวมันลัดวงจรขึ้นมา เจ็บไข้ได้ป่วย มันลัดวงจรขึ้นมาแล้วมีแต่ความทุกข์ความยาก ลัดวงจรขึ้นมามันเผาหัวใจทั้งสินนะ

แต่ถ้าเรามีสติมีปัญญา เรามีน้ำดับไฟๆ สิ่งที่เราประพฤติปฏิบัติกันอยู่เนี่ยเก็บหอม รอมริบ

หลวงตาท่านขึ้นชมนะ ท่านบอกท่านอยู่กับหลวงปู่มันมา หลวงปู่มันเป็นพระอะไร

ท่านพูดประจำ มันจะยืนยันว่าหลวงปู่มันเป็นพระอรหันต์ แล้วพระอรหันต์ขึ้นมา เก็บเล็กผสมน้อย ท่านอยู่กับหลวงปู่มันเอง หลวงปู่มันเก็บเล็กผสมน้อย นี่ไง ลักษณะของผู้นำ ถ้าลักษณะของผู้นำเป็นตัวอย่างที่ดีงาม ถ้าเป็นตัวอย่างที่ดีงาม เก็บเล็กผสมน้อย

คำว่า “เก็บเล็กผสมน้อย” นะ สิ่งใดที่จะเป็นประโยชน์กับตัวท่านเองบ้าง ท่านเสียสละๆ เวลาเจ็บไข้ได้ป่วยขึ้นมา ที่หลวงตาท่านบอกว่า คนแก่อายุ ๘๐ ไม่สบาย พอไม่สบายขึ้นมาก็ฉันอาหารไม่ได้เป็นเรื่องธรรมดา ชราคร่ำคร่า เวลาในเพล เอน้ำมะพร้าวไปให้ท่านฉัน

“ฉันไม่ได้ๆ”

“ไม่ได้เพราะอะไร”

“ไม่ได้เพราะไอ้พวกตาดำๆ มันมองอยู่”

พระตาดำๆ มันมองอยู่ ก็พวกเรานี้แหละ พวกที่พระเล็กพระน้อยที่ไปอาศัยอยู่กับท่านนะ

เวลาพระอรหันต์ ท่านเป็นพระอรหันต์ ท่านรู้ถึงกิเลส ไฟในหัวใจของสัตว์โลกที่มันลุกโชน มันเผาไหม้ใจของมันเอง แล้วมันไม่รู้จักใจของมันเอง มันจะส่งออกไปดูใจคนอื่นไง ดูใจคน

อื่น อาจารย์ของหลวงปู่มันเป็นอาจารย์ของเรา ท่านต้องยิ่งใหญ่ หลวงปู่มันต้องเป็นตัวอย่างที่ดีงาม มันไปหวังฟัง

เวลามันหวังฟังมันก็มองแต่กรอบนั้นแหละ มันไม่ได้มองในหัวใจของหลวงปู่มันไง ไม่มองสิ่งที่เป็นร่มโพธิ์ร่มไทรไง เหล่านกกาไปอาศัย มันไม่ได้คิดถึงตอนนั้นไง ไปคิดถึงว่าท่านต้องดิงามไปหมดนะ นี่เวลาไฟในหัวใจมันเป็นอย่างนี้ มันส่งออก มันเพ่งโทษเขาทั้งนั้นนะ แต่หลวงปู่มันท่านเป็นพระอรหันต์ ท่านรู้

เวลาหลวงตาท่านบอกเลยนะ เวลาชราคร่ำคร่าขึ้นมา เจ็บไข้ได้ป่วยขึ้นมา ท่านเป็นผู้อุปัฏฐากเอง เข้าฉันอาหารไม่ได้ เพราะอะไร เพราะมันเจ็บไข้ได้ป่วย มันฉันไม่ได้ เป็นเรื่องธรรมดา มันเบื่อ มันฉันไม่ได้

พอฉันไม่ได้ ผู้เฒ่าผู้แก่ เอน้ำมะพร้าวอ่อน เอน้ำมะพร้าวไปให้ท่านฉันในเพล

“ไม่ได้ ไม่ได้ เพราะมันเป็นมหาผล มันฉันไม่ได้”

“ฉันไม่ได้เพราะอะไร”

“เพราะไอ้พวกตาดำๆ มันมองอยู่”

นี่เพื่อความกำลังใจ เพื่อกำลังใจเพื่อความมั่นคง เพื่อให้มันอาจหาญให้มันเริ่มวิ่งขึ้นมา ถ้ามันเห็นอย่างนั้นแล้วมันก็ภูมิใจใช่ไหม อาจารย์ของเราท่านยังอยู่ในศีลในธรรม อาจารย์ยังอยู่ในร่องในรอย เห็นไหม

นี่ไง เวลาหลวงตาท่านขึ้นชมหลวงปู่มันๆ ใจ เวลาอยู่ด้วยกัน อยู่ด้วยกันมันเห็นใจ เวลา มันรู้มันเห็นขึ้นมา ท่านเป็นแบบอย่างที่ดีงามไง เป็นแบบอย่างที่ดีงาม หัวใจของหลวงปู่มัน หัวใจที่เป็นพระอรหันต์นะ ท่านเข้าใจถึงกิเลสในหัวใจของสัตว์โลกใจ

ถ้ากิเลสในหัวใจของสัตว์โลก เห็นไหม น้ำน้อยยอมแพ้ไฟ ไฟมันลุกโชน มันเผาผลาญใน หัวใจนั้นนะ แล้วมันว่ามันจะประพฤติปฏิบัติให้เป็นจริงเป็นจังขึ้นมา แล้วมันก็เป็นจริงเป็นจังขึ้นมาไม่ได้ไง แล้วจะอาศัยคนอื่น คนอื่นก็ต้องยอดเยี่ยมกระทั่งยอดดีกว่าเราทุกๆ อย่างไง

ถ้าคนอื่นไม่ยอมดื่ยมกระเทียมดองดีกว่าเรา มันไม่ลง มันไม่ฟัง มันไม่เชื่อ มันไม่ยอมกระทำ มันชี้แจงชี้คร้าน

นี่ไง ท่านถึงเสียสละ

เวลาหลวงตาท่านชมหลวงปู่มัน ขึ้นชมมาก เก็บเล็กผสมน้อย นี่พระอรหันต์ เพราะพระอรหันต์มีสติวินัย สติวินัย คำว่า “สติวินัย” มันสติวินัยมันพร้อมอยู่แล้ว ที่ว่า สมุขหาวินโย ทาทพุโพ สติวินโย ทาทพุโพ มันสติวินัย แต่ท่านไม่ถือไม่สาทั้งสิ้น ท่านอยู่ในกรอบอันนี้ เก็บเล็กผสมน้อย ไม่ก้าวล่วงใดๆ ทั้งสิ้น ท่านพยายามทำของท่านให้เป็นแบบอย่าง ให้เป็นตัวอย่างที่ดีงามของพวกเราไง นี่ท่านเป็นตัวอย่างที่ดีงามของพวกเรา

นี่ไง มัชฌิมาปฏิปทา ความพอดีในใจของท่าน สัจธรรมในใจของท่าน ความสมดุลพอดีในใจของท่าน เป็นวิมุตติสุขในใจของท่าน ท่านสุขสงบในใจของท่านอยู่แล้ว แต่เรื่องของธาตุขันธ์ก็เรื่องธรรมดา

คนเกิดมา จิตใจที่พ้นจากทุกข์ไปแล้ว แต่สอุปาทิเสสนิพพาน ชั้น ๕ เป็นภาวะ เป็นภาวะต้องแบกหามกันไป ต้องเป็นภาวะถึงที่สิ้นสุดแห่งสิ้นชั้นนิพพานไป ท่านก็ใช้ชีวิตเป็นแบบอย่าง

ถ้ามีคุณธรรมในหัวใจ น้ำกับไฟมันพอดีกัน มันรักษากันในหัวใจอันนั้น มันสมดุลมันพอดีของมัน

แต่ของเรา เราเป็นผู้ที่มีกิเลส เราเป็นผู้ที่ฝึกหัด เราเป็นผู้ที่ประพฤติปฏิบัติ เราก็มีเป้าหมายของเรา เราหวังผลถึงที่สุดแห่งทุกข์เหมือนกัน เวลาถ้าเราประพฤติปฏิบัติขึ้นมา ถ้าเราสะสมขึ้นมา เรามีกำลังใจขึ้นมา เรามีกำลังใจ มีน้ำ มีสิ่งที่เป็นศีล ที่เป็นสมาธิ ที่เป็นปัญญา ที่สามารถจะดับไฟในใจของตน มันก็สงบระงับขึ้นมาเป็นความสุขเป็นครั้งเป็นคราวๆ

ถ้ามีสติปัญญารักษาต่อเนื่องไป รักษาคุณธรรมในใจของเรา รักษาสติ รักษาสมาธิในใจของเรา รักษาปัญญาที่มันคิดค้นได้มากน้อยขนาดไหนก็เป็นปัญญาของเรา ถ้าเป็นปัญญาของเรา มันสามารถดับไฟในใจของเรา มันฝึกหัดให้มันเป็นปัญญาของเรา มันเกิดขึ้นทันกับ

ความรู้สึกนึกคิด มันเกิดขึ้นทันกับกิเลสตัณหาความทะยานอยากในใจของเรา มันเป็นประโยชน์กับเราไหม

ประโยชน์กับเรามันต้องเป็นประโยชน์ตรงนี้ ตรงที่เวลากิเลสมันเกิดขึ้น ไฟมันจุดติดที่มุมในของบ้าน ไฟลัดวงจรที่ไหน ดับให้มันทัน ดับทันๆ ไม่ให้มันลุกโชนขึ้นมากลางหัวใจใจ

ถ้าน้ำมันน้อย มันไม่สามารถดับไฟ มันไหม้กระหน่ำเผาในหัวใจนะ น้ำมันน้อยยอมแพ้ไฟ น้ำมันน้อยยอมแพ้ไฟ ถ้าน้ำมันน้อย สติปัญญาการฝึกหัดการกระทำเราอ่อนแอ ไม่เข้มแข็ง ไม่สะสม

เราสะสมของเรา เห็นไหม เข้าขึ้นมาทำภารกิจเสร็จแล้ว เรามีหน้าที่การงานสิ่งใด เราทำหน้าที่การงานของเรา หน้าที่คือข้อวัตรปฏิบัติของเราที่รับผิดชอบ ทำแล้ว ทำแล้วมีเวลาแล้ว ฝึกหัดเดินจงกรม นั่งสมาธิภาวนา

ถ้ามันถึงเวลาแล้ว จะค้นคว้าในตำรับตำรา ในประวัติครูบาอาจารย์ได้บ้าง แล้วเราก็ฝึกหัดภาวนาของเรา เพราะถ้ามันค้นคว้าแล้วนะ มันได้คติ มันได้คตินิยมไหม มันได้แบบอย่าง มันได้กำลังใจ ได้คตินิยม ได้มุมมอง ได้ทัศนคติให้มันสนใจในการเดินจงกรม ในการนั่งสมาธิภาวนา มันได้กำลังใจ

หลวงปู่ฝั้นท่านสอนประจำ ฉันเสร็จแล้ว เวลากลับกุฏิแล้ว อย่าขึ้นไปบนกุฏิ บาตรวางไว้ แล้วเข้าทางจงกรมเลย เข้าทางจงกรมก่อน เข้าทางจงกรมแล้วพยายามฝึกหัด พยายามภาวนาของเรา

ในปฏิปทาพระอุดมคคกรรมฐานฯ นั้นนะ ท่านพยายามทำของท่านๆ ใครจะว่าเป็นเรื่องซีทุกซีขี้ยาก มันเป็นเรื่องมุมมองของโลก ถ้ามุมมองของครูบาอาจารย์ของเรา กิเลสมันเกิดตลอดเวลา กิเลส อวิชชาพาให้เราเกิด กิเลสในหัวใจมันลุกโชน มันเผาไหม้อยู่ตลอดเวลา แล้วเวลาสิ่งที่จะไปดับมัน เอาเป็นครั้งเป็นคราวขึ้นมาดับมันไม่ทัน

ถ้าดับไม่ทัน เราพยายามของเรานะ จนถ้ามันเป็นภาวนามยปัญญา ปัญญามันติดนะ มันแสวงหาแต่เรื่องที่เราจะได้ประพฤติปฏิบัตินะ ที่ไหนมีเวลาให้เราประพฤติ

ปฏิบัติ เราจะอยู่ที่นั่น เราอยู่ที่นั่นเราก็พยายามหลีกเลี่ยงของเราไป สิ่งที่เราต้องการๆ ต้องการเวลา

เวลามันภาวนาติดแล้วมันครุ่นคิด มันมีการกระทำ มันมีสติปัญญาเท่าทันกิเลสตัณหา มันเกิดมันดับขึ้นมา เวลามันพ่ายแพ้ขึ้นมา เอ๊ะ!

เวลาหลวงตาท่านบอกไป ปฏิบัติใหม่ๆ เวลากิเลสมันรุนแรง อดอาหารแล้วจะบิณฑบาต จนไปบิณฑบาตไม่ไหว นั่งลงนะ ร้องไห้ น้ำตาไหลเลย หืม! มึงเอาภูษานี้เชียวนะ นี่คือการกระทำ คือประสบการณ์ในจิตของท่าน

แล้วเราละ เวลาปฏิบัติๆ เวลาจิตใจที่มันอ่อนแอ เวลานั้นน้อย เวลากิเลสมันเหยียบมัน ย่ำมันทำลาย เราได้คิดอย่างนี้บ้างไหม

มึง มึงเอาภูษานี้เชียวนะ

มึง มึงคือใคร มึงคือกิเลสไป มึงคืออารมณ์ความรู้สึกตอนนี่ที่มึงต่อต้าน ที่มึงไม่ยอมฟัง เหตุฟังผลอะไรทั้งสิ้น

มึงเอาภูษานี้เชียวนะ ถ้ากูมีกำลังขึ้นมาบ้าง กูจะเอามึงบ้าง แล้วถ้ามีกำลังก็สะสมไป

น้ำน้อยยอมแพ้ไฟ เราสะสมขึ้นมาให้จำนวนของเราเพิ่มพูนมากขึ้น ให้เสมอกันก็ยิ่งดี ให้เสมอกัน น้ำกับไฟมีจำนวนเท่าๆ กัน ยังดับมันได้บ้าง ถ้าจำนวนน้ำกับไฟมันสมดุลมันพอดีที่จะดับกันได้ มันก็ดับลงได้ ถ้าน้ำท่วมน้ำนองเกินไป มันมากเกินไป มันก็ไม่ใช่ประโยชน์ใดๆ ทั้งสิ้น

เราเคยอยู่กับหลวงปู่เจี๊ยะ เวลาท่านทำวัตรตอนกลางคืนแล้วนั่งภาวนาทุกคืน เวลาออกจากภาวนาไป “หงบ มึงทำไมนั่งเอียงๆ อย่างนั้น”

“โธ่! ไสหมดเลย เห็นกาย กระดูกใสแหวนเลย”

“เออ! สมามิมึงมากเกินไปนั่นนะ”

นี่ไง น้ำท่วมไง สมมติ ขณิกสมมติ อุปจารสมมติ อัปปนาสมมติ ขณิกสมมติก็เล็กน้อย เริ่มต้นฝึกหัดใหม่ๆ ของเราขึ้นมา อุปจาระพอดีของมัน ถ้าพอดีของมัน พิจารณาของมัน มัน เป็นของมันไปได้ไง อัปปนาสักแต่ว่า

แต่นี้สักแต่ว่านะ มันสักแต่ว่าเลย แต่เวลาออกมามันก็มารู้ของมัน ใสอย่างนั้นนะ เห็น เป็นโครงกระดูกใสอยู่อย่างนั้นนะ เป็นกระดูกใสมันก็ไม่เป็นไตรลักษณ์ไง มันไม่แปรสภาพให้เราได้เห็นไง

ขณิกสมมติ อุปจารสมมติ อัปปนาสมมติ อุกคหนิมิต วิภาคะ วิภาค ขยายส่วน ย่อส่วน ขยายส่วน ให้มันเป็นไตรลักษณ์ให้เราเห็นไง ถ้าเป็นความจริงใจ

น้ำน้อยมันจะทำความสงบของใจไม่ได้ ตั้งตัวเองให้เป็นเอกัคคตารมณ์ ตั้งใจตัวเองตั้ง มันขึ้นมาไม่ได้ ถ้าน้ำพอประมาณขึ้นมา อุปจารสมมติไง ถ้าเป็นอุปจาระเป็นสมมติแล้ว มัน ยกขึ้นสู่วิปัสสนา มันรู้มันเห็นของมัน อุปจารสมมติไง

แต่ถ้าอุปจารสมมติ คนที่เป็นอุปจาระแล้วมันไปรู้ไปเห็นของมัน น้ำน้อยก็สะสมน้ำของมันอยู่อย่างนั้นนะ เวลามันมีจำนวนมากขึ้นมามันก็เป็นน้ำอยู่อย่างนั้นนะ มันไม่เป็นประโยชน์ สักที คั่นอะไรก็ไม่เจอ ทำอะไรก็ไม่ได้ อยู่อย่างนั้นนะ แต่มันก็รู้ว่ามันเป็นสมมตินะ

ถ้าคนเป็นสัมมาสมมติ คนที่มีสติปัญญานะ ไม่ลุ่มหลงหลงใหล ใ้อ้อ! นิพพานเป็นอย่างนี้ๆ

ถ้าเจอหลวงปู่มัน หลวงตาท่านเบิ้ลกะโหลกเลย

“เศษเนื้อติดฟันนะ สุขอย่างนั้นนะ”

ไอ้คนที่วุฒิภาวะอ่อนแอก็ “อู๋ย! นิพพานๆ อู๋ย! เหมือนกันเลย มันใช่หมดเลย”

มันสะสมน้ำมา แต่มันยกขึ้นสู่วิปัสสนาไม่ได้ ถ้ายกขึ้นสู่วิปัสสนาไม่ได้ก็พยายามทำให้มันลึกซึ้งขึ้นไป ลึกซึ้งขึ้นไปเป็นอัปปนาสมมติที่ว่ามันมากมายของมันนะ เพื่อค้นคว้าหาหนทางของตนไง หาจิตนิสัย หาแนวทางในการที่พยายามจะผินกับกิเลส จะสู้ จะดับไฟให้ได้ ไฟในใจมันลุกโชน ลุกโชนอยู่ท่ามกลาง เห็นไหม

ตะเกียง ตะเกียงน้ำมัน จุดไฟไว้ตรงเป็นไส้ตะเกียง ไฟมันลุกอยู่ท่ามกลางน้ำเลย มันลุกอยู่ท่ามกลางน้ำมันนะ ไฟมันลุกโชนๆ สว่างโชนอยู่อย่างนั้นนะ แล้วเราก็จับต้องสิ่งใดไม่ได้เลย เผาตัวมันเองด้วย เผาไส้ด้วย แล้วยังเผาน้ำมันด้วย เผาหมดเลยไง เพราะอะไร เพราะยกขึ้นสู่วิบัติสนาไม่ได้ไง ทำไม่เป็นไง ทำไม่ได้ไง

ถ้ามันทำเป็น ทำได้ของมันได้ เวลามันสงบระงับแล้ว ถ้าไม่เห็นสิ่งใดเลยก็วิเคราะห์หิวฉัยธรรมชาติขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า วิเคราะห์หิวฉัย พิจารณาของมันไป มันมีมุมมองของมัน

คำว่า “มีมุมมอง” ศีล สมาธิ ปัญญา ถ้ามีสัมมาสมาธิเป็นพื้นฐาน เวลามันพิจารณาสิ่งใด นึกไม่ถึง นึกไม่ถึง คิดไม่ได้ รู้เองไม่ได้ แต่มีสัมมาสมาธิ มันปึ้ง โอ้! โอ้!

แต่ถ้าไม่มีสมาธินะ สัญญาภิเลสมันบ่อนให้ หลวงตาท่านบอกว่ามันมีสมุทัยเจือปนมา

อย่างน้อยความรู้สึกนึกคิดของโลก ความรู้สึกนึกคิดของคนมันมีวิชาอยู่แล้ว ความรู้สึกนึกคิดเกิดจากจิต จิตนี้มีวิชาอยู่เป็นพื้นฐาน มันเกิดมามันมีสมุทัยเจือปนมาตลอด ฉะนั้น เวลาเรารู้สึกนึกคิดอย่างไร มันมีสมุทัย สมุทัยคือต้นหาความทะยานอยาก สมุทัยคือกิเลส มันมีกิเลสเจือปนมาๆ เอ็งคิดเรื่องอะไร คิดเรื่องอะไร กิเลสมันก็เหินบมาด้วย มันพร้อมไปด้วยไง

แต่เราทำความเข้าใจของเราเข้ามา พอใจมันสงบระงับ น้ำน้อยยอมแพ้ไฟ ถ้าน้ำมันน้อยก็ล้มลุกคลุกคลาน โดนเหยียบย่ำโดนทำลาย โดนเหยียบย่ำโดนทำลายโดยกิเลสไง กิเลสมันก็พาๆพาเห่ พาออกนอกกลุ่มนอกทาง พาสมบุกสมบันไปสร้างเวรสร้างกรรมตามแต่กิเลสมันจะจุจุมูกไป

แต่ถ้าเราพยายามของเรา พุทโธ ใช้ปัญญาอบรมสมาธิ มีสติปัญญาสามารถยับยั้ง ให้น้ำ ให้ศีล สมาธิ ปัญญาของเรามั่นคงแข็งแรงขึ้นมา ให้มันเสมอกันเท่ากัน มันก็มีการยับยั้งกันได้ เห็นไหม

ถ้ามันเสมอกัน ระวังขึ้นมา เวลามันทำสิ่งใดแล้วมันยับยั้ง แล้วมันหาสิ่งใดไม่ได้ไง พยายามทำของเราให้มากขึ้น น้ำนอง น้ำขยายความไป จนใส จนใสขนาดไหน เรื่องความรู้

ความเห็นมันไม่มีสูตรสำเร็จ มันไม่ใช่ว่าจะต้องเป็นสูตรเดียว เพราะมันเป็นเรื่องอำนาจ
วาสนา มันเป็นเรื่องกรรมของสัตว์ แล้วมันเป็นเรื่องปัจจุบันด้วย

จิตดวงเดียวนั้นนะ เดียวก็ดี เดียวก็ร้าย เดียวก็ทำได้ เดียวก็ทำไม่ได้ แต่เวลาครูบา
อาจารย์ของเราท่านฝึกหัด ฝึกหัดจนชำนาญในวิธี ชำนาญในวิธี ชำนาญในการเข้าออก

สมาธิฯ ไง แหม! มีหลับตามีลืมตา หลับตามีลืมตามันเป็นเรื่องที่ไร้สาระ

ถ้ามันเป็นจริงขึ้นมา ทำความสงบของใจเข้ามา ถ้าใจสงบระงับ ชำนาญในวิธีฯ ชำนาญ
ในการรักษา

จิตของเราแท้ๆ นี่แหละ เวลาเราหายใจเข้าลึกๆ หายใจออกไกล เรามีค่าปริกรรมของเรา
เรามีค่าปริกรรมของเรามากน้อยขนาดไหน ถ้ามีสติปัญญา ถ้ามันมีความชำนาญของมัน มัน
ดูแลรักษาได้ ความคิดที่เร็วกว่าแสงๆ ความคิดที่รวดเร็วขนาดไหนก็แล้วแต่ แต่เรามีสติปัญญา
เราเท่าทันของมัน เห็นไหม สิ่งที่ว่าน้ำมันมีจำนวนมากขึ้นๆ

น้ำใจ คุณธรรมในใจของเรามันมีจำนวนมากขึ้นมา มันมีความอบอุ่น มีความรู้สึกนึกคิด
มีสติปัญญายับยั้งของมันได้ โอ้ย! มันรู้มันเห็นของมันได้ ความรู้ความเห็น รู้เห็นเป็นปัจเจก ตั้ง รู้
เห็นเป็นผู้ที่ประพฤติปฏิบัติใหม่

ขอนิสัยๆ ขอครูบาอาจารย์ ขอนิสัยขึ้นมา ให้ครูบาอาจารย์คอยช่วยชี้แนะ คอยชี้แนะ
เพราะให้ได้นิสัย คำว่า “นิสัยของเรา” เรารู้ได้แค่นี้

บุคคล ๔ คู่ แม้แต่ปุณณ กัลยาณชน เบื้องต้นพื้นฐานของการปฏิบัติมันรู้ได้แค่นี้ แล้ว
มันรู้ตามความจริงเป็นไปไม่ได้หรอก เพราะมันรู้ไม่ครบวงจร

ถ้าคำว่า “รู้ครบวงจร” จิตนี้กลั่นออกมาจากอริยสัจ ทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ทุกข์ดับ วิธีการ
ดับทุกข์ เวลามันกลั่น กลั่นออกมาเป็นคู่ๆ จิตนี้มันยกขึ้น โสดาปัตติมรรค โสดาปัตติผล สกิทา
คามิมรรค สกิทาคามิผล อนาคามิมรรค อนาคามิผล อรหัตตมรรค อรหัตตผล มันเป็นคู่ๆ ขึ้นไป
พอมันครบวงจรแล้วถึงจะเข้าใจที่ว่ามันน้อยน้ำมาก พอผ่านไปแล้วมันจะรู้หมดเลยๆ

กรมชลประทาน กรมชลประทานเขาเป็นคนจัดสรรน้ำในประเทศไทยนะ ฝนตกในเขื่อนไหน จะเก็บไว้เท่าไร จะใช้เพื่อการเกษตรกรรมเท่าไร จะใช้เพื่อบริโภคเท่าไร ใช้เพื่อการรักษาความสมดุลไม่ให้น้ำเค็มน้ำกร่อยเข้ามาเท่าไร

นี่ไง น้ำในประเทศไทย ปีนี้น้ำมาก เขาเริ่มเปิดน้ำออกไป ปีนี้น้ำน้อย การเกษตรกรรมงดเว้น ต้องให้บริโภคก่อน แล้วต้องพยายามให้ได้รักษาสมดุลในน้ำนั้นด้วย นี่กรมชลประทาน กรมจัดสรรน้ำในประเทศไทย

ไฉนก็เหมือนกัน ในหัวใจเราๆ น้ำน้อยย่อมแพ้ไฟๆ แล้วไม่รู้ว่ามีน้อยหรือมันมาก

เวลาขาดสติ เวลาอำนาจวาสนานะ เราขาดสติ เราไม่ได้คิดสิ่งใดเลย เราปล่อยให้ชีวิตไปเหมือนโคถึก ไปตามเรื่องตามราวของมันเลย ถึงเวลานะ ถึงเวลาน้ำลดตอผุด แล้วน้ำลดตอผุดมันมีแต่ความเร่าร้อนทั้งนั้นนะ มันไม่มีอะไรเป็นขึ้นเป็นอันนะ แล้วก็มีแต่สิ่งที่เป็นอกุศลใจ ปิดบังไว้ กั้นไว้ มันเห็นทั้งนั้นนะ

เพราะเราเป็นสมมุติสงฆ์นะ เราเป็นศากยบุตร เป็นพุทธชินโรส เป็นบุตรขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า บวชมาเพื่อสัจจะเพื่อความจริง แล้วบวชมาๆ พอพระบวช ศีล ๒๒๗ นิสสัย ๔ อภิญญา ๔ ห้ามเด็ดขาด เพราะมันขาดจากสงฆ์ทันที แล้วถ้ามันเป็นอาบัติต่ำลงมา อาบัติหนักก็ต้องอยู่กรรม ถ้าอาบัติหนักก็ปลงอาบัติ

ความผิดพลาดของคนโดยสติโดยปัญญา ระยะทางที่การก้าวเดินมันต้องมีความผิดพลาดเป็นเรื่องธรรมดา ถ้าเรื่องธรรมดา เราก็พยายามชวนชวายเป็นเราๆ

ถ้ามันขาดสติ มันไม่รักษาตัวเอง มันจะมีความเสียหายไป แล้วเวลาเราเดินเลื้อ เราคิดว่าตัวเองมีความมั่นคงในใจ ตัวเองคิดว่าตัวเองมีสถานภาพ ไร้สาระ ไฉนมันเป็นเรื่องโลกธรรม ๘ มีลาภเสื่อมลาภ มียศเสื่อมยศ มีลาภเสื่อมลาภ มีลาภยศถาบรรดาศักดิ์ นี่มองกันแต่เรื่องสังคมโลก เรื่องหัวโขน ไร้สาระ

เราเป็นศากยบุตรพุทธชินโรส เราจะประพฤติปฏิบัติของเราขึ้นมา ถ้าเราประพฤติปฏิบัติขึ้นมา เวลากำลังใจของเราขึ้นมา เราก็สะสม เราดูแลของเรา สิ่งที่เป็นอัตตสมบัติ เป็น

ประสบการณ์ของเราไง เวลามันเสื่อมสภาพ เวลามันเหลวไหล เหลวไหลที่ยังมีสติปัญญาอยู่นะ มันคิดไป อาบัติของจิตไม่มี

ถ้าอาบัติของจิตนะ เวลามันคิดร้าย มันร้ายกาจนัก อาบัติของจิตไม่มี แต่มโนกรรม กรรมดีกรรมชั่วมี มโนกรรม กรรมชั่ว มโนกรรมย่ำคิดย่ำทำจนเป็นจริตเป็นนิสัย แล้วพอมันเป็น ประเด็นในหัวใจแล้วย่ำคิดย่ำทำ ย่ำคิดอย่างนั้นนะ นี่มโนกรรม แต่อาบัติทางจิตมันไม่มี ไม่มี อาบัติแต่ไม่มีการกระทำ เว้นไว้แต่คำเขา มุสา เวลามันเป็นภาษาออกมา

นี่เราจะรักษา รักษาหัวใจของเราขึ้นมา ถ้ารักษาหัวใจขึ้นมา น้ำลดตอมันผุด ความดี ความชั่วมันกระจายออกมาทั้งสิ้น แต่ในเมื่อเรายังเป็นคนที่มีกิเลสอยู่ เรายังขวนขวายอยู่ เรายัง มีชีวิตอยู่ คำว่า “มีชีวิตอยู่” นะ ยังมีโอกาสแก้ไข มีโอกาสดัดแปลงความเป็นจริงในหัวใจอันนี้ ถ้ามีโอกาสดัดแปลงในหัวใจอันนี้ เราพยายามสร้างอัฐตสมบัติฯ

อัฐตสมบัติ ที่ศึกษามา ศิษยาธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นสัญญา บริยัติฯ สัญญา มันเป็นทฤษฎี เป็นแนวทางที่เราต้องกระทำฯ แล้วเข้าทางจกกรม นั่งสมาธิ ภาวนา จริงไม่จริง เกิดแล้ว

ถ้าภาวนาไปแล้วล้มลุกคลุกคลาน ก็ภาวนาขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ถ้า ภาวนาไปแล้วจิตมันสงบระงับเข้ามา เออ! นี่ไง นี่ตัวจริง นั่นมันชื่อ

เรียนมาเกือบเป็นเกือบตาย เวลามาถูมาเถ มาพยายาม พยายามดันดันของเราขึ้นไป ถ้ามันเป็นจริงๆ ขึ้นมา มนุษย์จะล่องพ้นทุกข์ด้วยความเพียร ความเพียร ความวิริยะ ความ อุตสาหะ

ความเพียร ความวิริยะ ความอุตสาหะมันเกิดจากกำลังใจ ถ้าใจไม่มีกำลังใจเลย ไร้โฮ! อ่อนนะ อ่อนแรงเลย ขาอ่อน เท้าอ่อน ไม่ไหวๆ ไม่ไหวอย่างเดียว มันท้อแท้อย่างเดียวเลย

ท้อแท้อย่างเดียว มันท้อแท้ก็คลานเอา

ในสมัยพุทธกาลนะ เวลาพระที่ว่าสู้ไม่ไหว กลิ้งเอาก็เอา หัวใจมันสู้ใจ แต่ร่างกายถ้ามัน สมบุกสมบันเกินไป มันก็ดูแลกัน

ฉะนั้น เวลาหลวงปู่เสาร์ หลวงปู่มั่นท่านดูแล สิ่งอะไรที่อ่อนแอ ท่านก็พยายามจะให้กำลังใจให้เข้มแข็ง เวลาถ้ามันรุนแรงเกินไป ท่านก็พยายามยับยั้งบ้าง เพื่อให้มันสมดุลพอดีของเรา ความสมดุลพอดีของเรา เห็นไหม

สิ่งที่ว่า ขณิกสมาธิ อุปจารสมาธิ อัปปนาสมาธิไง ถ้าเป็นอุปจาระแล้ว ถ้าเป็นอุปจาระแล้วออกรู้ออกเห็นอะไร ออกพิจารณาสิ่งใด ถ้ามันส่งออกผิดทั้งสิ้น แต่ถ้ามันจะมีอำนาจวาสนาของมันบ้าง มันไปตรึงในธรรมๆ ใจ เวลาธรรมๆ ขึ้นมาบ้าง เวลาพิจารณาของเราบ้าง สิ่งนี้มันหล่อเลี้ยงหัวใจนะ เพราะพอพิจารณาสิ่งใดไปแล้วว่างหมดเลย

เวลาหายใจเข้านึกพุท หายใจออกนึกโธ พอมันเป็นสมาธิ เห็นไหม สมาธิเป็นสมาธิในสมาธิมันก็บ้าหอบฟาง แล้ววางอารมณ์ วางความรู้สึกนึกคิดต่างๆ ทั้งหมด มันก็สุขสบาย เบาสบาย

แต่พอจิตมันสงบแล้วนะ มันไปเห็นสติปัฏฐาน ๔ ตามความเป็นจริง คือเห็นประเด็นนะ เห็นความคิดที่ฝังใจนะ อะไรที่เป็นประเด็นในความรู้สึกนึกคิดเรานั้นนะ ถ้ามันจับของมันได้ แล้วมันพิจารณาของมันไปนะ เวลามันปล่อยๆ มันปล่อยด้วยปัญญา ใ้! มันว่าง เบาไปหมดเลย

มันว่างคนละว่างนะ ว่างโดยสมาธิก็เรื่องหนึ่ง ว่างโดยปัญญาก็เรื่องหนึ่ง แล้วถ้ามันเป็นปัญญาอบรมสมาธิมันไม่ว่างอย่างนี้

ถ้าเป็นปัญญาอบรมสมาธินะ ความคิดมันคิดร้อยแปดเลย มันยุ่งวุ่นวายไปหมดเลย แล้วเราฝันมัน เราสู้ด้วยความยับยั้งด้วยสติ ด้วยปัญญาที่ใคร่ครวญ ใคร่ครวญความคิดนั้นนะ เวลามันเท่าทันความคิด หยุด ชับ! นั่นนะปัญญาอบรมสมาธิ

มันแตกต่างกัน แตกต่างกันเพราะที่มาไม่เหมือนกัน ที่มาไม่เหมือนกันและอำนาจวาสนาของคน สติปัญญาของคนมากน้อยแค่ไหน เห็นไหม

นี่ไง เรามีศีล มีสมาธิ มีปัญญาสู้กับกิเลส เรามีน้ำ มีสังขารมโนใจของเราดับไฟในใจของเรา ถ้ามันดับไฟในใจของเรา ผีก็หลุดๆ ผีก็หลุดเราไป พลังงานดับเพลิง เริ่มต้นตั้งแต่ผีหลุดเวลาเขาชำนาญการแล้วเขาคำนวณได้เลย เขาสั่งการได้เลย

นี่ก็เหมือนกัน เราประพฤติปฏิบัติ เราจะเอาหัวใจของเราไป เราจะเอาความจริงในหัวใจของเราไป

สิ่งที่เราเกิดมาเป็นมนุษย์นะ กำเนิด ๔ ในไข่ ในครรภ์ ในน้ำคร่ำ โอปปาทิกะ เกิดเป็นมนุษย์ต้องมีปัจจัยเครื่องอาศัย ปัจจัย ๔ มาบวชเป็นพระๆ เข้าบิณฑบาต บิณฑบาตทำภักติก มีผ้าไตรจีวร มียารักษาโรค นี่ปัจจัยเครื่องอาศัยของร่างกาย แล้วเราบวชเป็นพระแล้วเป็นสมมุติสงฆ์ พอสมมุติสงฆ์ เราจะประพฤติปฏิบัติขึ้นมา อริยสงฆ์ อริยสงฆ์ใครเป็นคนตั้งให้

อริยสงฆ์เกิดจากอัสวักขยญาณ เกิดจากมัชฌิมาปฏิปทาของศีล สมาธิ ปัญญา

ศีล สมาธิ ปัญญามันเกิดมาจากอะไร

เกิดมาจากการเดินจงกรม เกิดจากการนั่งสมาธิภาวนาในหัวใจของตน

เวลาบวชต้องมีอุปัชฌาย์มีอาจารย์ สงฆ์ยกเข้ามาหมู่ เวลาเราจะประพฤติปฏิบัติขึ้นมา เราจะเอาสมบัติ เอาสัจจะความจริงขึ้นมา เราบวชแล้ว เราเป็นสงฆ์ สิ่งที่เป็นสงฆ์ขึ้นมา ปัจจัยเครื่องอาศัยเราพร้อม พร้อมนี้ความอยู่ของโลก ความอยู่ของสงฆ์ใจ ความเป็นอยู่สมมุติสงฆ์ใจ

คูสี หลวงปู่เสาร์ หลวงปู่มั่น ครูบาอาจารย์เราท่านก็มีปัจจัยเครื่องอาศัย ปัจจัย ๔ เหมือนกัน เป็นของของสงฆ์เหมือนกัน แต่หัวใจของท่าน ท่านมีคุณธรรมของท่าน ท่านประพฤติปฏิบัติของท่าน จิตใจของท่านพ้นออกไปจากกิเลสต้นหาความทะยานอยาก เป็นสติวินัย

พ้นไปแล้ว แต่ท่านก็ยังทำตัวเหมือนพวกเรา ทำตัวเป็นแบบอย่าง หลวงปู่เสาร์ หลวงปู่มั่นท่านทำของท่านจนเสร็จสิ้นกิจของท่านหมดแล้ว ในวงการสงฆ์ทั้งสิ้น แล้วท่านก็ใช้ชีวิตเป็นปกติเรานี้แหละ กินอยู่ ฉ้นอยู่กับคณะสงฆ์เหมือนกัน ไม่ใช่เลอเลิศไปตรงไหน ไม่มีอะไรสูงต่ำกว่าใครทั้งสิ้น แต่สงฆ์เคารพ สงฆ์เคารพในคุณธรรมอันนั้น

ในคุณธรรมอันนั้น องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ากราบธรรมๆ เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ากราบนะ กราบธรรม กราบพระ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็กราบพระ พระถาม อยู่ในพระไตรปิฎก องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ากราบอะไร

กราบธรรมๆ

หลวงปู่เสาร์ หลวงปู่มั่น ครูบาอาจารย์ที่เป็นธรรมๆ ใจท่านก็เป็นธรรมนั้นนะ ท่านก็เป็นพระเหมือนเรา อยู่ในหมู่สงฆ์เหมือนเรา แต่ท่านเป็นครูบาอาจารย์ ท่านเป็นหลวงปู่ใหญ่ ท่านเป็นผู้ที่เป่ากระหม่อมครูบาอาจารย์เรามา เป็นการถ่ายทอด ส่งข้อวัตรปฏิบัติ ส่งแนวทางในการปฏิบัติ ส่งให้เห็นแนวทาง ส่งให้อยู่ในข้อวัตรปฏิบัติ ส่งให้อยู่ในกิจกรรมของสงฆ์ ให้เป็นหมู่สงฆ์ ยกสงฆ์ขึ้นทั้งสังฆะให้เป็นความจริง

เห็นไหม ถ้ามันมีศีลมีธรรม มันมีกำลังในใจขึ้นมาแล้ว มันทำให้ชีวิตของเราไม่เร่าร้อน จนเกินไปนัก

น้ำลดตอผุด ตอผุดคือมันแห้งแล้งไง ตอมันผุดขึ้นมา ตอผุดขึ้นมาคือเห็นข้อผิดพลาด การกระทำที่ทำไว้ เวลาน้ำมันลด ตอผุดหมดละ สิ่งใดใครๆ ก็รู้ได้

คนที่มีสติปัญญา คนที่พยายามจะประพฤติปฏิบัตินะ ปัญญาภายนอก ปัญญาภายใน ปัญญาภายนอก ในการศึกษาของโลก ในการทำธุรกิจการค้า ในการทำกิจกรรมของเขา เขาก็ต้องใช้ปัญญาของเขา และอำนาจาสนาสูงส่ง เขาก็ประสบความสำเร็จของเขา

ผู้ที่มาบวชเป็นพระๆ บวชเป็นพระ เราต้องการทรัพย์ภายในๆ ทรัพย์ภายในของเราคือเท่าทันกับไฟภายในที่มันเผามันลนนะ ไฟภายในมันมีของมัน เห็นไหม ถ้าไฟภายในของมัน มันสมดุลงอดี มัชฌิมาปฏิปทา

เรามีศีล มีสมาธิ มีปัญญาสามารถดับไฟได้ สามารถพลิกแพลงแก้ไขใช้สติปัญญาชำระกำจัดมันได้เป็นขั้นเป็นตอนๆ เข้าไป แล้วสงฆ์อยู่กับสงฆ์

ศีลจะรู้ได้ต่อเมื่ออยู่ด้วยกันไง ธรรมะจะรู้ได้ต่อเมื่อเราคุยกันไง

ถ้าเป็นธรรมๆ นะ เราชวนให้เขาไปทำชั่ว เขาก็ไม่ไปหรอก ถ้าเป็นธรรมนะ

ถ้าเป็นธรรมนะ เห็นเขาทำผิดพลาด ถ้าเตือนได้ เตือน ถ้าเตือนไม่ได้ ท่านก็นิ่งเสีย อย่างเช่นหลวงตาท่านสอนไง ใครจะดี ใครจะชั่ว ก็เรื่องของเขานะ เรื่องของเขาๆ เพราะเขาไม่ฟังเราหรอก เขาไม่ฟัง เขาไม่สนใจ

“ใครจะดีใครจะชั่วเป็นเรื่องของเขา แต่เราจะทำความดีวะ เราจะทำความดี” นี่ท่านเตือน

เราสู้ๆ ความสู้้นั้นก็เป็นการต่อสู้กันแล้วนะ ท่านไม่เห็นดีเห็นงามไปด้วย ท่านจะให้เรามีสติ มหาสติ มีปัญญา มหาปัญญาเพื่อรักษาตัวตนของเราให้ได้ รักษาตัวตนของเราได้คือรักษาธรรม รักษาหัวใจคือรักษาธรรม

ถ้ารักษาหัวใจ รักษาธรรมของเราได้ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ากราบธรรมๆ เราจะมีคุณธรรมในหัวใจ แล้วใครเขาจะมาชักนำไปทางไหนล่ะ

เราอยู่ในหมู่สงฆ์ ศีลจะรู้ได้ต่อเมื่ออยู่ด้วยกัน ธรรมจะรู้ได้ต่อเมื่อคุยกันนี้ จะชักนำกันไปทางไหน น้ำลดตอผุด มันจะชักนำไปเป็นเรื่องโลกๆ ยศถาบรรดาศักดิ์บ้างบอคอแตก แต่ถ้าเรามีศีลมีธรรม ศีลธรรมภายในหัวใจ อัดตสมบัติ รื่นเริง อาภาวณ มีความสุข มันเป็นความจริง

ในโลกนี้ สรรพสิ่งในโลกนี้เป็นอนิจจัง สิ่งใดเป็นอนิจจัง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ แล้วมีอนัตตาหรือเปล่า มีวิภัสสนาหรือเปล่า เป็นจริงหรือเปล่า

ศีล สมาธิ ปัญญา สรรพสิ่งในโลกนี้เป็นอนิจจัง สิ่งใดเป็นอนิจจัง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเป็นอนัตตา อนัตตาเป็นอย่างไร ไม่รู้จัก รู้แต่ตำรา รู้แต่เขาเล่ามา ไม่เคยรู้ไม่เคยเห็น ไม่มีสิ่งใดเป็นสมบัติของตนแม้แต่ชิ้นเดียว เอวัง